

VERGİLER ARTTI ALKOLLÜ İÇECEK TÜKETİMİ AZALDI

Seyfettin Gürsel* Gökçe Uysal-Kolaşin** ve Duygu Güner***

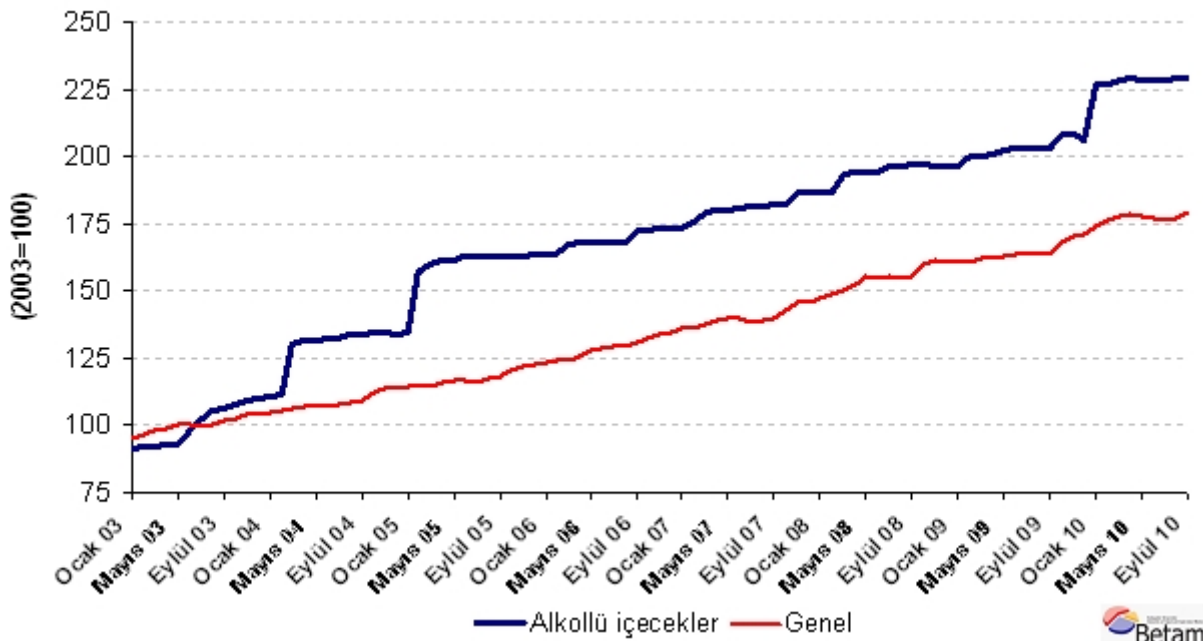
Yönetici Özeti

Bu araştırma notunda son günlerde kamuoyunda tartışılan alkollü içecek vergi düzenlemelerinin alkollü içecek piyasasında fiyat, vergi geliri, tüketim ve üretim üzerindeki etkileri incelenmektedir. 2003 yılından beri yapılmış olan küçük büyük vergi artışlarına paralel olarak alkollü içeceklerin fiyatı 2003'den Eylül 2010'a yüzde 129 artarken, TÜFE artışı yüzde 79 ile sınırlı kalmıştır. Aynı dönemde ise vergi gelirlerinin reel olarak yüzde 50'nin üzerinde arttığı görülmektedir. Fiyat artışlarına paralel olarak alkollü içecek tükettiğini beyan eden hane sayısında ve bu hanelerin ortalama tüketiminde gözlemlenen düşüşler, 2003'ten 2008'e toplam tüketimde üçte bir oranında bir düşüşe işaret etmektedir. Aynı dönemde üretimde gözlemlenen düşüş, tüketimdeki düşüşle tutarlıdır. Bu olgular alkollü içecekler üzerindeki yüksek vergi artışlarının vergi gelirlerini önemli ölçüde artırdığını kanıtlamaktadır. Ancak, alkollü içecek tüketen hane sayısındaki hissedilir azalma dikkat çekicidir.

Fiyatlar katlanırken vergi gelirleri yarıdan fazla arttı

Geçen hafta alkollü içeceklere yapılan yeni ÖTV artışı kamuoyunda hararetli tartışmalara neden oldu. Hükümet bu son vergi artışının 2011 bütçesinde faiz dışı fazla hedefini yakalamak için gereken 900 milyonu denkleştirmek için yapıldığını savunurken, muhalefet çevreleri alkollü içeceklere Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Hükümeti'nin iktidara geldiğinden beri sürekli zam yapmasının "ideolojik" nedenleri olduğunu iddia ettiler. Bu araştırma notu kimin haklı olduğuna karar verme amacını taşıyor. Bunu karşılık kamuoyunda büyük gürültü koparan ve özünde ekonomik bir olgu olan vergi artışlarının sonucu olarak ortaya çıkan fiyat artışlarının talebi / tüketimi, dolayısıyla vergi gelirini ne ölçüde etkilediğiyle ilgili bulguları saptamak, en azından tartışmayı nesnel bir çerçeveye oturtacaktır.

Şekil 1 Alkollü içecek fiyat endeksi ve genel TÜFE düzeyi

Kaynak: TÜİK, HBA; Betam

* Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, Betam, Direktör, seyfettin.gursel@bahcesehir.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Gökçe Uysal-Kolaşin, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.kolasin@bahcesehir.edu.tr

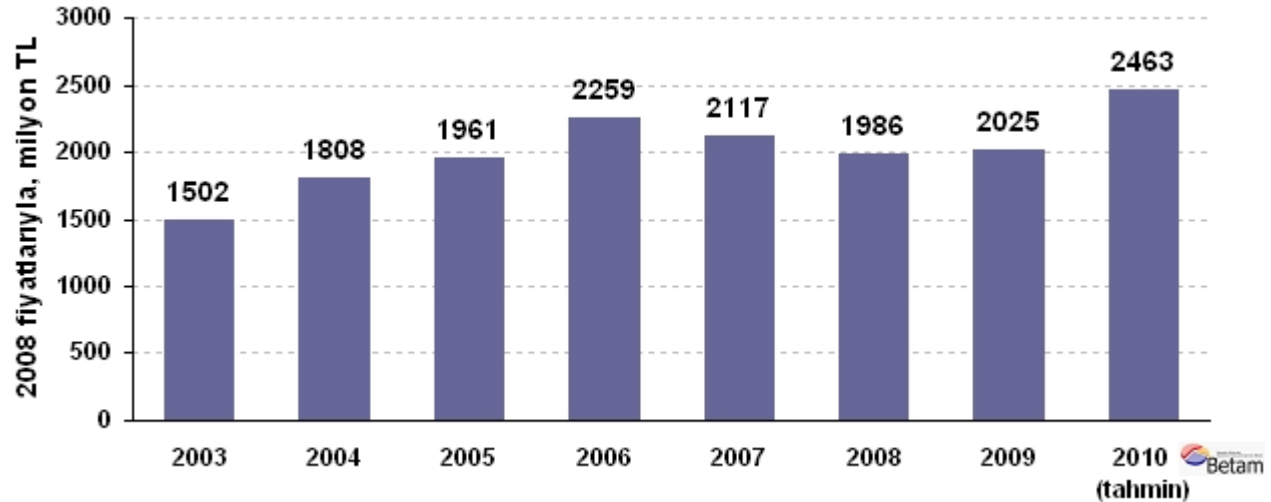
*** Duygu Güner, Betam, Araştırma Görevlisi, duygu.guner@bahcesehir.edu.tr

Türkiye’de vergi gelirlerinin üçte ikisi KDV ve ÖTV gibi dolaylı vergilerden kaynaklandığı bilinen bir gerçektir. Bir malın satışına vergi koyarken Maliye’nin dikkat etmesi gereken en önemli unsur, söz konusu malın talebinin fiyat esnekliğidir. Diğer ifadeyle, konulan verginin sonucunda ortaya çıkacak fiyat artışının ne ölçüde malın talebini düşüreceğidir. Vergi artışının fiyata ne ölçüde yansıdığına ve tüketimin ne ölçüde etkilendiğine bağlı olarak vergi hasılatı az ya da çok artacaktır. Vergi artışının çok artması isteniyorsa, söz konusu malın talebinin fiyat artışlarına duyarlılığının düşük olması gerekir. Bunun için, söz konusu malın yakın ikamelerinin olmaması, hane bütçesi içinde düşük paya sahip olması gibi koşullar gerekir. Alkollü içeceklerin bu koşullara sahip olduklarını, hem niteliğini hem de vergi artışlarının vergi hasılasını artırdığı gerçeğini dikkate alarak söyleyebiliriz.

Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti alkollü içecekler üzerinde pek çok kez, az ya da çok miktarda vergi zamları gerçekleştirdi. Bu vergi artışları alkollü içeceklerin fiyatının TÜFE’nin bir hayli üzerinde artmasına neden oldu. Şekil 1’de alkollü içecek fiyat endeksi ve genel TÜFE düzeyi, 2003 ortalamaları 100 olacak şekilde veriliyor.¹ Fiyat serileri Eylül 2010’da son bulmakta, dolayısıyla son vergi düzenlemesinin fiyatlardaki etkisini içermemektedir. Bu son vergi artırımını dikkate alınmasa dahi, TÜFE incelenen dönemde yüzde 79 artarken, alkollü içecek fiyatı yüzde 129 oranında artmıştır. Alkollü içeceklerin nispi fiyat artışı 2003’den Eylül 2010’a yüzde 28’i bulmuştur.

Alkollü içeceklerin bir hayli pahalılaşmalarına ve bunun sonucunda aşağıda gösterileceği gibi tüketimlerinin azalmasına rağmen, alkollü içeceklerden alınan ÖTV gelirlerinde dönem boyunca hissedilir artışlar gerçekleşmiştir (Şekil 2). GSYH deflatörü ile vergi gelirleri 2008 yılı fiyatlarına taşındığında, 2003 yılında 1 milyar 502 milyon TL olan alkollü içeceklerden elde edilen ÖTV gelirleri 2008 yılında 1 milyar 986 milyon TL’ye yükselmiştir. Aynı rakam 2010’un ilk dokuz ayı için ise 1 milyar 902 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Alkollü içeceklerde yapılan son vergi değişikliği göz ardı edildiği takdirde bile 2010 yılının sonunda alkollü içeceklerin satışından elde edilen toplam ÖTV gelirinin, 2008 fiyatlarıyla, 2 milyar 463 milyon TL olacağı tahmin ediyoruz.² Bu rakamlar yüzde 64 oranında reel ÖTV gelir artışına işaret etmektedir.

Şekil 2 Alkollü içeceklerden alınan ÖTV gelirleri (2008 yılı fiyatlarıyla)

Kaynak: Maliye Bakanlığı, TDM, Betam

Alkollü içecek satın alan hane sayısı ve toplam tüketim azaldı

Vergi artışlarının sonucunda gerçekleşen reel fiyat artışları genel olarak tüketim miktarını azaltırken, şaşırtıcı şekilde alkollü içecek satın aldığı beyan eden hane sayısında da azalmaya neden olmuştur. TÜİK tarafından düzenli olarak yapılan Hanehalkı Bütçe Anketleri (HBA) mikro verileri³, 2003 – 2008 döneminde hanelerin alkollü içecek tüketiminde fiyat artışlarına paralel bir düşüş göstermektedir (Şekil 3). 2003 yılında hanelerin yaptığı alkollü içecek harcaması 2008 yılı Aralık ayı fiyatlarıyla 827 milyon 399 bin TL’den 2008 yılında 549 milyon 452 bin TL’ye gerilemiştir. Toplam tüketim yaklaşık yüzde 34 oranında düşmüştür. Bu

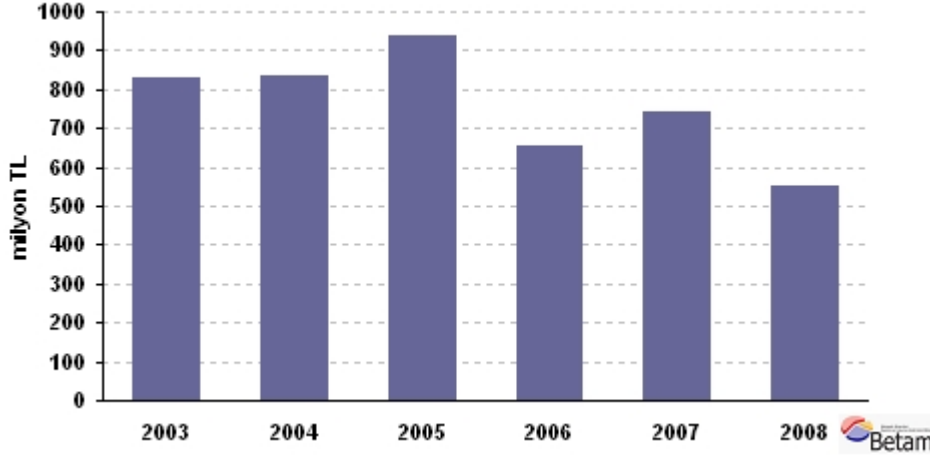
¹ TÜİK alkollü içecek ve tütün mamulleri için ortak bir fiyat endeksi açıklamaktadır. Turkey Data Monitor (TDM), TÜİK tarafından açıklanan harcama sepeti paylarını kullanarak salt alkollü içecekler için bir fiyat endeksi açıklamaktadır. Bu araştırma notunda TDM tarafından hazırlanan alkollü içecek fiyat endeksi kullanılmıştır.

² Bu tahmin oluşturulurken son yılların Ekim, Kasım, Aralık ortalamaları alınarak yıllık gelire oranı hesaplanmış, bu oran kullanılarak 2010 yılı ilk 9 ay toplamı bu oran kullanılarak genişletilmiştir.

³ Hanehalkı Bütçe Anketleri TÜİK tarafından her yıl yapılmaktadır, ancak 2009 yılına ait Hanehalkı Bütçe Anketi’nin mikro verileri daha kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

düşüşün iki kaynağı olabilir: Alkollü içecek tüketen hanelerin ortalama tüketimlerinde bir azalma ya da alkollü içecek tükettiğini beyan eden hane sayısında bir azalma.

Şekil 3 Hanelerin yıllık toplam alkollü içecek tüketimi (2008 Aralık ayı fiyatlarıyla)

Kaynak: TÜİK, HBA; Betam

Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) sonuçlarına göre 2003 yılından 2008 yılına alkollü içecek tüketen hane sayısı azalmıştır. Alkollü içecek satın aldığı beyan eden hane sayısı 1 milyon 300 bin seviyesinden 1 milyon 64 bin seviyesine inerken, bu hanelerin toplam içindeki payı yüzde 8'den yüzde 6'ya gerilemiştir (Tablo 1). Hanelerin yüzde 10'undan azının alkollü içecek tüketiyor olması TÜİK tarafından 2006 yılında yapılan Aile Yapısı Araştırması'nın sonuçlarıyla da tutarlıdır; bu anket sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun yüzde 84,5'i hiç alkollü içecek tüketmediğini belirtmektedir.

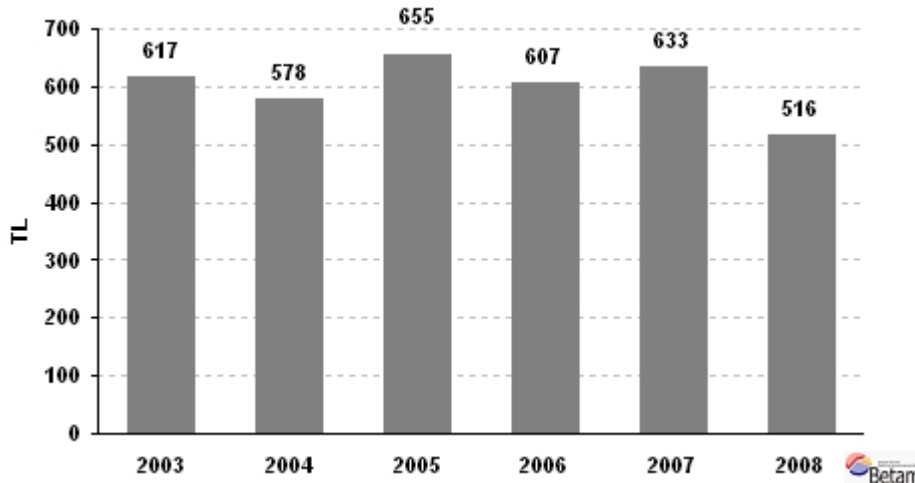
Tablo 1 Alkollü içecek tüketen hane sayısı (2003-2008)

Yıl	Toplam hane sayısı	Alkollü içecek tüketen hane sayısı	Toplamdaki payı
2003	16.744.495	1.340.452	8,0%
2004	17.096.537	1.443.341	8,4%
2005	17.549.020	1.428.687	8,1%
2006	17.689.552	1.079.621	6,1%
2007	17.337.894	1.174.662	6,8%
2008	17.794.238	1.064.666	6,0%

Kaynak: TÜİK, HBA; Betam

Şekil 4'de alkollü içecek tüketen hane başına ortalama harcama verilmektedir. 2003 yılında alkollü içecek tüketen hanelerde yıllık harcama 2008 yılı Aralık ayı fiyatlarıyla ortalama 617 TL iken, bu rakam 2008 yılında 516 TL'ye yüzde 16'lık bir düşüş sergilemiştir.

Şekil 4 Hane başına alkollü içecek harcaması (2008 yılı Aralık ayı fiyatlarıyla)

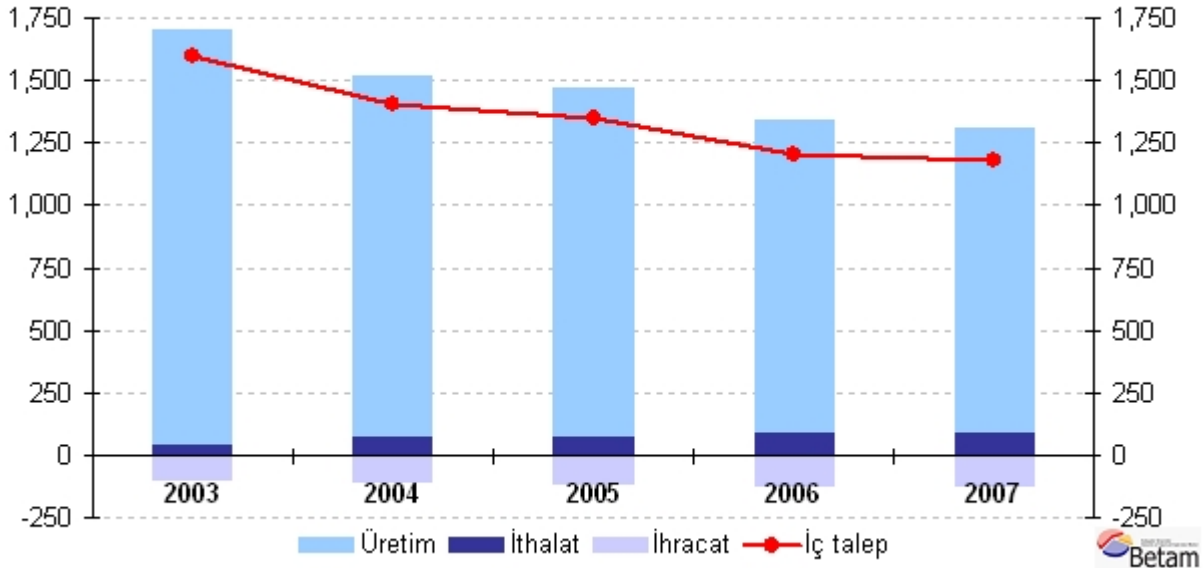
Kaynak: TÜİK, HBA; Betam

Basit bir hesaplamayla toplam tüketimdeki düşüş içerisinde, hane sayısındaki düşüş ile ortalama tüketimdeki düşüşün katkıları ayrıştırılabilir. ⁴ Bu hesaba göre toplam alkollü içecek tüketimindeki azalmanın en az yarısının alkollü içecek tüketen hane sayısındaki azalmadan kaynaklandığı görülmektedir. Bunun beklenmedik bir durum olduğunu belirtmek isteriz. Bu sonucu doğuran etkenlerin anket yoluyla ayrıca araştırılması gerekir. Bu etkenler aydınlandığı ölçüde, alkollü içecek zamlarıyla ilgili tartışma da daha nesnel bir zemine oturtulabilir.

Tüketimle birlikte üretim de düştü

Hanehalkı Bütçe Anketi verileri hanelerin dışarıda tükettikleri alkollü içeceklere dair bilgi vermemektedir. Bu bağlamda tüketim rakamlarına paralel olarak alkollü içecek üretimindeki değişim de incelenmiştir. Hane verilerinde gözlemlenen alkollü içecek tüketimindeki düşüş net iç talep rakamlarıyla da tutarlıdır. Toplam net iç talep, üç bileşenden oluşmaktadır; yurtiçi üretim, ithalat ve ihracat. İç talebin bir kısmı yerli üretim, bir kısmı ise ithalat ile karşılanırken, yurtiçinde yapılan alkollü içecek üretiminin bir kısmı yabancı ülkelere ihraç edilmektedir. Şekil 5'de bu dönem içerisinde iç talepte yaşanan gelişmeler bu üç bileşen üzerinden incelenmiştir. ⁵

Şekil 5 Alkollü içecek üretimi (2008 yılı Aralık ayı fiyatlarıyla, milyon TL)

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri; Betam

Türkiye'de bu dönemde alkollü içecek üretimi 2008 Aralık fiyatlarıyla yüzde 26,7 azalarak, 2003 yılında 1 milyar 667 milyon TL'den 2007 yılında 1 milyar 221 milyon TL'ye gerilemiştir. ⁶ 2003 yılında 108 milyon TL olan alkollü içecek ihracatı 2007 yılında 127 milyon TL seviyesine yükselmiş, aynı dönemde alkollü içecek ithalatı 37 milyon TL'den 87 milyon TL'ye çıkmıştır. İthalat eklenip ihracat çıkarıldığında, net iç talebin 2003'ten 2007'ye yüzde 26,1'lik bir azalma ile 2008 yılı Aralık ayı fiyatlarıyla 1 milyar 596 milyon TL seviyesinden 1 milyar 180 milyon TL seviyesine gerilediği görülmektedir. Toparlayacak olursak üretim ve net iç talepte sırasıyla yüzde 26,7 ve yüzde 26,1'lik bir düşüş yaşanmıştır ve bu düşüş hanelerin toplam alkollü içecek tüketiminde gözlemlenen yüzde 34'lük düşüşe paraleldir.

⁴ Yapılan ayrıştırmanın detayı yazarlardan istenebilir.

⁵ Bu araştırma notunda kullanılan üretim, ithalat, ihracat ve harcama rakamlarında enflasyon düzeltilmesi yapılmıştır. Verilen rakamlar 2008 yılı Aralık ayı fiyatlarına göre düzenlenmiştir. Alkollü içecek grubu için üretici fiyat endeksi bulunmadığı için alkollü içecek tüketici fiyat endeksi kullanılmaktadır. Tüketici fiyat endeksindeki artışın bir kısmının tüketici tarafından ödenen vergilerden kaynaklandığı hatırlanırsa üretim rakamlarındaki enflasyon düzeltilmesinin tüketici fiyatlarıyla yapılmasının düşüşleri yüksek göstereceği hatırlanmalıdır.

⁶ Üretim değerine dair veriler TÜİK tarafından yayınlanan Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, [Ekonomik Faaliyete Göre Bazı Temel Göstergeler](#) istatistiklerinden derlenmiştir. Bu istatistiklerde en güncel veri 2007 yılına aittir bu nedenle üretim ve iç talebe dair hesaplamalar sadece 2003-2007 dönemi için yapılmış 2008 yılı analizlere dahil edilememiştir.